

بررسی نقض حقوق اقلیت‌های دینی و شیعیان در نیجریه

علی‌رضا توحیدی^۱

چکیده

در قلمرو حقوق بین الملل معاصر، توجه به حقوق اقلیت‌ها و یا حقوق فرهنگی و دینی گروه‌های انسانی به رسمیت شناخته شده و بر لزوم احترام به آن‌ها تأکید شده است، اما مشکل تمام نهادهای ناظر بر منع تبعیض نسبت به اقلیت‌ها این است که سازوکارهای پیش‌بینی شده آیا در حد توصیه‌های غیرالزام‌آور است و یا در نهایت به نهادی سیاسی محول می‌شود. این درحالی است که نگرش جهانی در میان حقوقدانان نسبت به مفاهیم سنتی حمایت از اقلیت‌ها تغییر یافته است. یکی از مهمترین گروه‌های قومیتی و دینی در کشور نیجریه، تشیع است که از گسترش قابل توجهی برخوردار بوده است و در کنار شکوفایی امیدها و آرزوهای حق‌طلبان، موجب بروز و تشدید مخالفت مخالفان علیه شیعه و رهبران آن‌ها شده است. بررسی دقیق این مخالفت‌ها از جمله ترور ناکام شیخ زکراکی، حمله به تظاهرات مسالمت‌آمیز روز قدس ۲۰۱۴ م و حمله به حسینیه شیعیان، مغایر با حقوق مندرج در حقوق بین الملل بشر و حقوق اقلیت‌های دینی است. براین اساس در این جستار، به تبیین حقوق فرهنگی اقلیت‌ها در انجام مناسک دینی و آزادی‌های مختلف آن‌ها پرداخته شده و بر نقض حقوق اقلیت‌های دینی در نیجریه تأکید شده است.

واژگان کلیدی: حقوق اقلیت، حقوق مذهبی، نیجریه، تشیع.

۱. عضو هیأت علمی گروه حقوق بین الملل دانشگاه قم. Email: Tohidi2004@yahoo.com

در قلمرو حقوق بین الملل معاصر توجه به حقوق اقلیت ها و یا حقوق فرهنگی و دینی (مذهبی) گروه های انسانی و قومیت ها، به رسمیت شناخته می شود و لزوم احترام و رعایت حداقل استانداردهای رفتاری با آن ها بعنوان حقوق بعضاً غیر قابل تعلیق، تعریف می شود. حادثه حمله به اماکن مذهبی شیعیان نیجریه که به عنوان یکی از گروه های اجتماعی و مذهبی نیجریه شناخته می شوند، مبنای مطالعه این تحقیق است؛ هرچند تحلیل واقعیت حادثه بواسطه فقدان اطلاعات موثق و کامل دشوار است. از این رو در این مقاله سعی در تبیین کلان حقوق فرهنگی و حقوق اقلیت ها شده و در ادامه به تبیین واقعه حمله به منزل رهبر شیعیان نیجریه و مسجد که مکان مذهبی و مورد حمایت حقوق بین الملل است، خواهیم پرداخت.

الف. تأملی بر حقوق اقلیت ها در قلمرو حقوق بشر بین الملل

۱. حقوق فرهنگی اقلیت ها

در توضیح و تبیین فرهنگ می توان گفت که مفهوم فرهنگ برای نام گذاری مجموع نهادهای انسانی و تولیدات هنری، فکری و اجتماعی یک قوم و ملت استفاده می گردد. در حقیقت از فرهنگ عموماً به عنوان الگوهای آموزش یافته رفتار یاد می شود. در عین حال تایلور^۱، مردم شناس انگلیسی، در تعریف فرهنگ می گوید: «در مفهوم وسیع مردم شناسی؛ فرهنگ کلیت در هم تافته ای شامل دانش، ایمان، هنر، اخلاق، حقوق، عرف و دیگر قابلیت ها و عاداتی است که افراد به عنوان اعضای جامعه به دست می آورند». (vol 14, p 414, 1992)

بدون تردید گروه انسانی دارای ساخت اجتماعی مخصوص به خود است. سازمانی که مبتنی بر آداب و رسوم و ویژگی های مذهبی و زبانی خاص آن گروه است. این ساخت به صورت میراث اجتماعی به نسل های دیگر منتقل می گردد و با هویت اعضای گروه پیوندی ناگسستنی برقرار می کند. از دل این ساخت اجتماعی، شیوه زندگی خاص گروه پدیدار می گردد.

بنابراین زبان، مذهب، شیوه زندگی و نگرش یک گروه اجتماعی نسبت به جهان پیرامون خود از عناصر فرهنگ تلقی می گردد و بدون وجود مؤلفه های مذکور نمی توان حیاتی معنوی

1. Taylor.

برای آن گروه اجتماعی متصور شد. به عبارت دیگر «فرهنگ؛ عنصر هویت ساز جوامع و مظهر حیات عقلانی آن‌ها است و کلیتی است که از ترکیب خصوصیات و نمادهای بوجود آمده در هر جامعه پدید می‌آید». (Ibid, p 53) به این ترتیب آنگاه که از حفظ هویت گروه‌های اقلیت صحبت به میان می‌آید، به ناگزیر باید از عناصر فرهنگ اقلیت پاسداری نمود. در اسناد بین‌المللی در توصیف گروه‌های اقلیت از عناوین گروه‌های قومی، زبانی و یا مذهبی استفاده می‌گردد. این نام گذاری نشان از این واقعیت دارد که برخی سازمان‌های مشترک فرهنگی در میان تمام گروه‌های اجتماعی وجود دارد و به جرأت می‌توان گفت که در جهان کنونی هیچ گروه اجتماعی از فرهنگی کاملاً مجزا از دیگر گروه‌های اجتماعی برخوردار نیست و زیست مشترک انسان‌ها باعث شده است تا همگونی‌هایی در شیوه زندگی، اصطلاحات زبانی و نگرش انسان‌ها به جهان پیرامون خود، میان تمام گروه‌ها پدیدار گردد. سازمان‌های فرهنگ چه بسا بی‌اختیار از یک سیستم به سیستم دیگر راه یابند چیزی که پراکنش فرهنگ نامیده می‌شود. با این همه، مرزبندی‌هایی وجود دارد که یک سیستم را از دیگر سیستم‌ها جدا می‌کند. این مرزبندی‌ها مطالعه جداگانه هر سیستم را در هر زمان یا در هر دوره ممکن می‌کند. (آشوری، ۱۳۸۱، ص ۹۰-۹۱)

از این رو برخی گروه‌ها تنها از منظر زبان، برخی دیگر به دلیل مذهب و گروهی دیگر از جنبه قومی و نژادی از دیگر گروه‌ها مجزا شده و در دیگر عناصر و مؤلفه‌ها با افراد جامعه محل سکونت خود اشتراک فرهنگی دارد. در حقیقت «هویت گروه‌های اقلیت در غالب موارد ترکیبی از قومیت، مذهب و زبان است». (Thornberry, 2001, p. 52) با رعایت تقسیم‌بندی مذکور در اسناد بین‌المللی و بر اساس عناصر و مؤلفه‌های خاص فرهنگی اقلیت‌ها، در ذیل به بررسی مؤلفه‌های فرهنگ گروه‌های اقلیت پرداخته می‌شود.

۱.۱. حقوق زبانی

زبان عنصر اصلی تشکیل دهنده فرهنگ است. کمیسیون آفریقایی حقوق بشر با وجود آنکه در سند آفریقایی حقوق بشر و مردم هیچ گونه اشاره‌ای به حقوق زبانی نشده است، اما در شکایت گروهی اقلیت زبانی علیه دولت موریتانی، با توجه به مفاهیم مندرج در بند ۲ و ۳ ماده ۱۷

1. Cultural diffusion.

کنونسیون بیان می دارد:

«زبان، بخشی بنیادین از ساختار فرهنگ است. در حقیقت، زبان وسیله و ابزار بیان میزان فضیلت است. استفاده از زبان، ادراک انسان را غنی ساخته و او را قادر می سازد تا نقش فعالی در جامعه داشته باشد و بتواند وظایف خود را انجام دهد. ممنوع کردن افراد از این نوع مشارکت، به محرومیت آن ها از فرهنگ خود منتهی می شود.» (2003, vol25, p.224-225).

زبان شناسان پیش بینی می کنند که بیش از ۹۰ درصد از زبان هایی که در حال حاضر با آن ها صحبت می شود تا آخر قرن ۲۱ از بین می رود. زبان هایی که تعداد آن ها بین ۴ تا ۶ هزار تخمین زده می شود. (Dunbar, 2001, vol 50, p 96) بر این اساس کمیسیون آفریقایی حقوق بشر به دولت ها نسبت به نابودی تنوع زبانی در این قاره هشدار داده است. (Murray & Wheatley, 2003, p225) در همین رابطه در تابستان سال ۱۹۹۶ م نیز کمیساریای عالی اقلیت های ملی شورای اروپا از بنیاد روابط قومی خواست تا توصیه نامه ای را با مشورت کارشناسان معروف بین المللی در خصوص حقوق زبانی اقلیت های ملی تهیه نماید. متخصصان یاد شده که نیمی از آنان کارشناسان حقوق بین الملل و نیمی دیگر از خبرگان مسایل آموزش زبان بودن، در گزارش خود بر این واقعیت تأکید نمودند که زبان با هویت شخصی و جمعی انسان ها پیوند نزدیک دارد و از نقش و کارکردی اساسی در ایجاد سازمان اجتماعی برخوردار است^۱. بدون تردید یکی از حوزه های مهم و چالش برانگیز در رعایت حقوق فرهنگی اقلیت ها به موضوع آزادی اقلیت ها در توسعه زبان خود مربوط می شود. بدون تردید میان زبان و گویش تفاوت وجود دارد. گویش، زبان نیست بلکه شاخه های متعدد یک زبان واحد است. گویش های یک زبان از لحاظ لغات، اصطلاحات و ساخت کلی زبان یکی بوده و تنها واژه ها، حروف، افعال و فونتیک یا نحوه ادا کردن کلمات اندکی متفاوت است. با این وجود برخی دولت ها سعی می کنند زبان گروه اقلیت را تنها گویشی از زبان رسمی تلقی نموده تا زبان مربوط را از حمایت های مندرج در اسناد بین المللی محروم نمایند. بنابراین در مواردی اطلاق گویش بر یک زبان بیش از آنکه مبتنی بر دلایل علمی باشد، علتی سیاسی و تاریخی دارد. (Dunbar, 2001, p 90) در جمع بندی کلی تر می توان حقوق زبانی و خواست اقلیت را به شرح ذیل بیان نمود.

1. The Oslo Recommendations Regarding the Linguistic Rights of National minorities & Explanatory note.

- حق صحبت کردن به زبان مادری در روابط خصوصی بین اعضاء گروه؛
  - حق استفاده از زبان مادری در عرصه عمومی و نهادهای اداری؛
  - حق آموزش و یادگیری زبان مادری؛
  - حق برخورداری از رسانه‌ها به زبان مادری.
- در حقیقت مطالبات گروه‌های اقلیت را می‌توان در دو مجموعه خلاصه کرد.
- قادر باشند تا از زبان بومی خود در مکالمات روزمره استفاده کنند؛
  - هویت زبانی آنان در مقابل تهاجم زبان اکثریت حفظ گردد و ادبیات آن‌ها توسعه یابد.
- (Rodley Nige1995. vol17. p54)

۲.۱. حقوق مذهبی

فرهنگ حقوقی «بلاکس لاو» در تعریف مذهب می‌گوید:

«مذهب ارتباط انسان با خدا، تقدس، عبادت، اطاعت و خود را تحت فرامین و دستورات موجودی فراطبیعی و برتر قرار دادن است. مذهب در مفهوم گسترده آن شامل تمام اشکال اعتقاد به وجود خالق برتری است که بر انسان‌ها با رضایت آن‌ها اعمال قدرت می‌کند و یا با وعده پاداش و عقوبت اخروی؛ قواعد رفتاری را بر آن‌ها تحمیل می‌کند.» (Natan Lerner, p.6)

با این تلقی باید اذعان داشت که این اعتقاد مفهومی گسترده تر از مذهب دارد، همچنان که کمیته حقوق بشر نیز در تفسیر عام شماره ۲۲ خود به چنین مضمونی اشاره دارد: «ماده ۱۸ از موحدان و ملحدان و همچنین حق افراد در عدم بیان اعتقادات مذهبی خود حمایت می‌کند. مفاهیم «باور» و «مذهب» را می‌بایست موسع تفسیر نمود.» (General Comment, 1993, No 22) با مطالعه بیشتر تفسیر ارائه شده کمیته، این گونه برداشت می‌شود که کمیته تصریح دارد که ماده ۱۸ علاوه بر مذاهب سنتی، باورها و ادیان جدید التاسیس را نیز در بر می‌گیرد.

البته در قلمرو نگرشی حقوق ایران و فقه اسلامی در تعریف دین، دیدگاه‌ها و نگرش‌های متفاوتی وجود دارد که مغایر با این نوع تفسیر موسع است؛ زیرا در اسلام دین به معنای رهنمون‌های الهی در قالب شریعت پیامبران توحیدی است که جامع‌ترین و آخرین آن دین اسلام و مذهب شیعه است. از این رو لازم است تشنگان حقیقت برای مطالعه بیشتر به کتب فقهای عظام در تعریف و تبیین دین مراجعه نمایند. با این حال در این مقاله ما بدنبال تبیین حقوق مذهبی هستیم که قائلین به حقوق

بشر، مدافع اجرای آن می‌باشند، از این رو نگارنده مدعی است که دولت نیجریه به عنوان دولتی که داعیه قوانین دموکراتیک و سکولار را دارد، این قوانین را رعایت نکرده است.

۳،۱. جایگاه آزادی مذهب و حدود آن

آزادی مذهب در ماده ۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی، در زمره حقوق غیر قابل تعلیق قرار گرفته است. همچنین به موجب ماده ۶۰ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر از آزادی مذهب، کلیه دول عضو کنوانسیون اروپایی حقوق بشر که میثاق حقوق مدنی و سیاسی را به تصویب رسانده باشند، ملزمند که آزادی مذهب را از جمله حقوق غیر قابل تعلیق در زمان وضعیت‌های اضطراری عمومی، محسوب نمایند. (Evans, 2001, p165) حقوق دانان معتقدند که بر اساس بند ۲ ماده ۹ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر، «اعتقادات درونی اشخاص»^۱ قابل محدودیت گذاری نبوده و حقی مطلق است، (Decker & Fresa, 2001, vol 33, p 395) اما بند مذکور به دولت‌ها اجازه می‌دهد که محدودیت‌هایی بر «تظاهر خارجی مذهب» وضع نمایند.

کمیته حقوق بشر نیز در تفسیر عام شماره ۲۲ خود که در مورد آزادی مذهب صادر نموده است، از تفکیک فوق نام برده است: «ماده ۱۸ میان آزادی اندیشه، وجدان و مذهب یا اعتقاد با آزادی آشکار نمودن و ابراز مذهب و عقیده قائل به تفاوت است. در خصوص دسته اول هیچ گونه محدودیتی نباید اعمال نمود». (General Comment, 1993, No 22) کمیته در قضیه «جورج هوارد علیه دولت بلاروس» با یادآوری تفسیر عام شماره ۲۲، بار دیگر بر تمایز یادشده مهر تأیید نهاد. (Malakhovsky and Pikulv, Mo 2003, para7.2) بنابراین با توجه به این واقعیت که ماده ۲۷ حدود حقوق مذهبی گروه‌های اقلیت را بیان نمی‌کند، از این رو به نظر می‌رسد که می‌بایست از دیگر مواد میثاق و تفاسیر رویه کمیته حقوق بشر و دیگر مراجع قضایی برای احراز عناصر این حقوق استفاده نمود. شاید بتوان تفسیر عام شماره ۲۲ کمیته حقوق بشر در تعیین حدود ماده ۱۸ (آزادی مذهب) را بهترین منبع در این زمینه به شمار آورد:

«آزادی ابراز مذهب و ایمان می‌تواند به صورت انفرادی و یا جمعی و به صورت خصوصی و یا عمومی تجلی یابد. آزادی ایمان و مذهب در پرستش، آموزش و رعایت قواعد و اصول مذهبی در

1. Forume Enternum.

بردارنده طیف وسیعی از اعمال است. عبادت و پرستش به تمام آیین‌ها و تشریفات مذهبی که ارتباطی مستقیم با ابراز ایمان دارند، گسترش می‌یابد. همچنین شامل آداب و مناسک متعددی می‌شود که لازمه این اعمال هستند. ساخت اماکن محل عبادت، استفاده از اشیا و نمایش سمبل‌ها، التزام به شعائر مذهبی، رعایت تعطیلات مذهبی و ایام استراحت نیز از جلوه‌های بیان آزادی مذهب و ایمان هستند. همچنین التزام به قواعد مذهبی ممکن است شامل رعایت عرف‌هایی در مورد نحوه غذا خوردن، پوشیدن لباس‌های خاص، مشارکت در مراسم مذهبی و استفاده از زبان خاص گروه که معمولاً با آن صحبت می‌کنند نیز باشد. افزون بر آن اقداماتی مانند آزادی انتخاب رهبران مذهبی (کشیشان، مجتهدان و مفتیان)، برگزاری سمینارها یا تأسیس مدارس مذهبی و آزادی چاپ و توزیع متون مذهبی که برای گروه‌های مذهبی از اهمیت خاصی برخوردار است را باید به این مجموعه افزود» (General Comment No. 22: para.4).

۵۳

نامه‌نامه

در نگاه اندیشمندان حقوق بین‌الملل اینگونه تلقی می‌شود که ثبات کشور و ایجاد یک نظام کارآمد در جهت صیانت از حقوق اقلیت‌ها به نفع کشور، اقلیت‌های ساکن آن کشور و جامعه بین‌الملل در کل است. (Geneva, 1950, p.16-17) براساس این نگرش، جامعه بین‌المللی، متعاقب جنگ جهانی اول و مجدداً در دهه نود به این نتیجه رسید که حرمت و تقدس مرزها تنها در صورت تضمین شرایط قابل قبول زندگی برای اقلیت‌ها میسر و امکان‌پذیر است. (Warbrick, 1992, p476) تنش‌های قومی که منتهی به درگیری‌های مسلحانه می‌شود، تهدیدی علیه صلح و امنیت بین‌المللی است. (Johanson, 2004, p547)

در تأکید بر حقوق اقلیت‌ها، برخی حقوق‌دانان از جمله کریون معتقدند که تلاش‌های بین‌المللی بی‌وقفه در جهت انعقاد معاهدات، حقوق اقلیت‌ها را تبدیل به حقوق بین‌المللی عرفی کرده است. (Craven, 1995, p391) دینستین ماده ۲۷ را مشتمل بر حداقل حقوقی می‌داند که حقوق عرفی برای حمایت از اقلیت‌ها به رسمیت می‌شناسد (1976, p118) طرفداران ماهیت عرفی حقوق اقلیت‌ها معتقدند که کمیته حقوق بشر در تفسیر عام خود ماهیت عرفی حقوق اقلیت‌ها را به رسمیت شناخته است. (Un Doc.CCPR/C/21/Rev.1/Add.6, 1994, para.8) کمیته در تفسیر عام شماره ۲۴ خود بیان می‌دارد که اعلام حق شرط نسبت به مفاد میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی تخلف از قواعد و عرفی بین‌المللی و مغایر با هدف و موضوع میثاق است. کمیته حقوق عرفی اقلیت‌ها را چنین بیان می‌دارد: «افراد متعلق به اقلیت‌ها حق دارند به صورتی موثر در زندگی

فرهنگی، دینی، اجتماعی، اقتصادی و عمومی مشارکت کنند». همچنین کمیته در تفسیر عام شماره ۲۹ خود مقرر می‌دارد که حقوق اقلیت‌ها مشتمل بر عناصری نظیر منع نسل‌کشی، عدم تبعیض، حق آزادی اندیشه، وجدان و مذهب است که نباید در شرایط اضطراری نادیده گرفته شود. کمیسیون آمریکایی حقوق بشر در قضیه یانومامی علیه برزیل، ماده ۲۷ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی را به عنوان حقوق عرفی شناسایی کرد، هرچند برزیل عضو میثاق نبود. همانگونه که پنتاسوگلیا استدلال می‌کند، کمیسیون غیر مستقیم در آن قضیه، ماهیت عرفی ماده ۲۷ را به رسمیت می‌شناسد. (Pentassuglia, 2004, p118) در مجموع باید گفت اینکه حقوق اقلیت‌ها در کل دارای ماهیت عرفی است، مورد تردید است. (Malenovski, 1996, supra Fn.114, p.104) به نظر می‌رسد که حقوق اقلیت‌ها به تناسب اخلاق حسنه و نظم عمومی هر جامعه ملی دارای قیود و محدودیت‌هایی قانونی است که لازم است آن استانداردها رعایت شود.

در عین حال باید اذعان داشت حقوق اقلیت‌ها از حمایت روزافزونی از سوی جامعه بین‌المللی و حقوقدانان برای عرفی کردن ماهیت حقوق مزبور برخوردار است. (Pellet, 1991, P331) همچنانکه در جمهوری اسلامی ایران اقلیت‌های دینی به رسمیت شناخته شده در قانون اساسی، دارای کرسی نمایندگی در مجلس شورای اسلامی هستند و در رده‌های اجرایی، دولت و قوه قضائیه در سمت‌های مختلف مشارکت دارند.

کمیته تبعیض نژادی در ارتباط با حق داشتن هویت، توجه خاصی به اقلیت‌های خاص و مردمان بومی در کشور خود داشته است. این کمیته در بند «ه» ماده ۵، از کشورهای مختلف می‌خواهد تا تضمین کنند که گروه‌های اقلیت و مردمان بومی بتواند حقوق خود را در رابطه با فرهنگ، زبان و حفظ و توسعه هویت خود اعمال کنند. این رویه با ماده ۲۷ میثاق حقوق مدنی و سیاسی نیز به طور کامل منطبق است. این رویکرد کمیته، رویکردی ایجابی است. در چارچوب ماده ۵ کنوانسیون محو کلیه اشکال تبعیض نژادی، در رابطه با تکلیف دولت در جهت امحای تبعیض نژادی در زمینه برخورداری از حقوق بشر و حق بر آموزش و به ویژه زبان آموزش می‌شود. آغاز تحول در نگرش نسبت به اقلیت‌ها در دوران معاصر می‌توان از زمان صدور نظر مشورتی دیوان دائمی دادگستری بین‌المللی که بنا به درخواست شورای جامعه ملل در مورد مدارس اقلیت در آلبانی در سال ۱۹۳۵م اعلام گردید، دانست. (Henrard, 2010) دیوان در نظر مشورتی خود، سه طبقه اقلیتی زبانی، مذهبی و نژادی را مورد شناسایی قرار داد، البته دیوان در سه قضیه راجع به

حقوق اقلیت‌ها برای حل اختلاف در مورد تفسیر و اجرای معاهدات مربوطه از صلاحیت توافقی خود استفاده نمود. هر سه قضیه به اختلافات دولت آلمان و لهستان در خصوص تفسیر و اجرای معاهدات فی مابین مربوط می‌شد و از سوی دولت آلمان در دفاع از اقلیت آلمانی ساکن در لهستان در دیوان مطرح شده بود. افزون بر این آرای قضایی، منشور سازمان ملل متحد توجه خاصی به مقوله اقلیت‌ها نشان نداد و تنها در بند ۳ ماده ۱، حمایت از اقلیت‌ها را به طور کلی جزو اهداف آن سازمان برشمرده است. در عین حال به عنوان اقدامی مهم، «کمسیون منع تبعیض و حمایت از اقلیت‌ها» به عنوان رکن فرعی کمیسیون حقوق بشر تشکیل شد و امروز پس از تشکیل شورای حقوق بشر در سال ۲۰۰۶، به عنوان رکن فرعی ترویج و حمایت از حقوق بشر به کار خود ادامه می‌دهد. در میان معاهدات حقوق بشری، ماده ۲۷ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی است که به طور خاص از حقوق اقلیت‌ها به طور سلبی دفاع می‌کند. این ماده بیان می‌دارد که در کشورهایی که اقلیت‌های نژادی مذهبی یا زبانی وجود دارند، اشخاص متعلق اقلیت‌های مزبور را نمی‌توان از این حق محروم نمود که به طور جمعی با سایر افراد دیگر گروه خودشان از فرهنگ خاص خود متمتع شوند و به دین خود متدین بوده و برطبق آن عمل کنند یا زبان خود را استعمال نمایند. کمیته حقوق بشر در تفسیر خود از این ماده، شرط تابعیت و قدمت اقامت را به عنوان شروط تعلق به یک گروه اقلیت مردود دانست. متعاقباً در سال ۱۹۹۲ م، بیانیه حقوق اشخاص متعلق به اقلیت‌های ملی یا قومی، مذهبی و یا زبانی ملل متحد تصویب شد.^۱ و در اروپا بیش از هر جای دیگر به اقلیت‌ها پرداخته شده است. به نحوی که در سال ۱۹۵۰ م، اولین معاهده منطق‌های حقوق بشر در اروپا تصویب شد و سه سال بعد به نام «کنوانسیون اروپایی حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین»^۲ لازم‌الاجرا گردید. همچنین در سال ۱۹۹۲ م، منشور اروپایی زبان‌های محلی یا اقلیت^۳ تصویب و در سال ۱۹۹۸ م، لازم‌الاجرا شد. کنوانسیون چارچوب حمایت از اقلیت‌های ملی^۴ به تصویب رسید و در سال ۱۹۹۸ م، لازم‌الاجرا گردید. همه اسناد فوق به طور خاص به مسأله اقلیت‌ها پرداخته‌اند و در آمریکا، کنوانسیون آمریکایی حقوق بشر ۱۹۶۹ م که در

1. Declaration on the Rights of Persons Belonging to National or Ethnic, Religious and Linguistic Minorities.
2. European Convention on Human Rights and Fundamental Freedoms
3. European Charter for Regional or Minority Languages
4. Framework Convention for the Protection of National Minorities

سال ۱۹۷۸م، لازم الاجرا گردید. در منشور آفریقایی حقوق بشر و مردم^۱ نیز تعریفی از اقلیت ارائه نشده، ولی در مواد ۱۷ تا ۲۴ آن و نیز در مقدمه از این جوامع یاد شده است.

تنها سند حقوقی لازم الاجرا که در آن تعریفی منجز از اقلیت ارائه شده و این تعریف برای متعهدان آن لازم الاتباع است، طرح اروپایی مرکزی برای حمایت از اقلیت هاست.^۲ این کنوانسیون فقط اقلیت‌هایی را به رسمیت شناخته که اعضای آن تابعین همان کشور باشند. این امر موجب خروج تعداد زیادی از گروه‌ها، از جمله اقلیت‌های مهاجر، کارگران و گردشگران از دایره این تعریف است، البته در پی جنایاتی که در دهه ۱۹۹۰ م، در یوگسلاوی سابق و رواندا روی داد و قربانیان اصلی آن‌ها را گروه‌های اقلیت تشکیل می‌دادند، شورای امنیت سازمان ملل اقدام به تأسیس محاکم کیفری ویژه رسیدگی به جنایات ارتكابی کرد. دادگاه کیفری ویژه یوگسلاوی سابق^۳ با صدور قطعنامه ۸۰۸ شورای امنیت در ۲۲ فوریه ۱۹۹۳ م و دادگاه بین‌المللی کیفری رواندا،^۴ به موجب قطعنامه ۹۵۵ شورای امنیت در ۸ نوامبر ۱۹۹۴ تشکیل گردید. دادگاه اخیر اولین دادگاهی بود که در خصوص ارتكاب جنایت نسل کشی و مجازات محکوم علیه‌ها رأی قضایی صادر کرد.

(Cisse, 1998, Vol 1, p 170)

کمیته بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، تساوی در برابر قانون را همیشه تضمینی کافی برای برخورداری متساوی از حقوق بشر و حقوق خاص اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی در مورد گروه‌های اقلیت خاص در یک کشور نمی‌داند. (Committee on Economic, 2001, Para 15)

رویه نظارتی کمیته حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، به روشنی تساوی ماهوی را مورد توجه قرار داده است. این کمیته معتقد است تکالیف دولت برای تسهیل منع تبعیض مستلزم اتخاذ تصمیمات و اقداماتی برای ایجاد فرصت‌های مساوی است. این کمیته همچنین نیاز به اتخاذ اقدامات لازم برای مبارزه با الگوهای نظری و عملی تبعیض علیه کلیه گروه‌های اقلیت (U.N. Doc, 2001, Para. 40) را مورد تأکید قرار داده است. همچنین کمیته به فعالیت حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی نیاز برای ایجاد فرصت‌های متساوی را در رابطه با برزیل

1. African [Banjul] Charter on Human and Peoples' Rights
2. Convention of the Central European Initiative for the Protection of Minority Rights
3. The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia (ICTY)
4. International Criminal Tribunal for Rwanda (ICTR)

(U.N Doc. E/C. 12/1/Add.87, 2003, Para. 44 -) مورد تأکید قرار داده است. در این توصیه نامه بر لزوم اقدامات جبرانی به روشنی تأکید شده است.

بنابراین، اسناد بین‌المللی برای مشارکت مثبت از تعبیر «مشارکت موثر» استفاده کرده‌اند که با توجه به سبک و سیاق عبارات این اسناد از آن، همان مشارکت مثبت استفاده می‌شود. در مجموع، این مشارکت باید دارای سه عنصر اساسی باشد.

- با قوانین ملی غیرمنطبق نباشد؛

- تجاوز به حریم اقلیت‌ها و مردمان بومی تلقی نشود؛

- بر اقلیت‌ها و مردمان بومی تأثیر بگذارد.

عنصر اول، در بند ۳ ماده ۲ اعلامیه سازمان ملل در مورد حقوق اشخاص متعلق به اقلیت‌های ملی یا قومی، مذهبی و زبانی مطرح شده است. (Mahuika et al. v. New Zealand, HRC, Communication No 547, 1993) عنصر دوم در یکی از نظرهای کمیته حقوق بشر مورد توجه قرار گرفت. کمیته به جزئیات تصمیم‌گیری دولت نیوزیلند در مورد ماهیگیری اقلیت مائوری و مشورت با اعضای این گروه پرداخته و آن را در چارچوب ماده ۲۷ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی بررسی کرده است. (Jane, 1999, Vol 19, p 605) عنصر سوم نیز در ماده ۱۵ کنوانسیون چارچوب درباره اقلیت‌های ملی مطرح شده است.

ب. حقوق اقلیت‌ها و نیجریه

۱. موقعیت جغرافیای نیجریه

جمهوری فدرال نیجریه کشوری در غرب آفریقا است که از مجموعه ۳۶ ایالت و یک منطقه حکومت فدرال مرکزی تشکیل شده است و پایتخت آن ابوجاست. این کشور از غرب با بنین، از شرق با چاد و کامرون و از شمال با نیجر همسایه است. در جنوب این کشور خلیج گینه، بخشی از اقیانوس اطلس، قرار گرفته است. نیجریه با ۱۷۰ میلیون جمعیت، پرجمعیت‌ترین کشور در آفریقا و هفتمین کشور پرجمعیت جهان است. این کشور پرجمعیت‌ترین کشور جهان با اکثریت سیاه‌پوست نیز به شمار می‌آید (Library of Congress, 2011, p 9) که به دلیل تنوع فراوان قومی و نژادی طی چند سال گذشته شاهد درگیری‌های زیادی بوده است. از لحاظ سیاسی و ساختار حکومت، رئیس‌جمهور نیجریه هم رئیس حکومت است و هم رئیس دولت. رئیس‌جمهور با رأی مردم برای

دوره‌ای چهار ساله انتخاب می‌شود و نظام قانونگذاری این کشور، از دو مجلس شورای ملی با ۱۰۹ کرسی و مجلس نمایندگان با ۳۶۰ کرسی تشکیل شده است که با رأی مردم برای دوره‌ای چهار ساله انتخاب می‌شوند. حدود ۵۰ درصد از مردم نیجریه مسلمان و ۴۰ درصد مسیحی‌اند. در نیجریه بیش از ۲۵۰ گروه قومی وجود دارد که مهم‌ترین آن‌ها سه قوم هوسا، یوروبا و ایبو هستند که به ترتیب ۲۹، ۲۱ و ۱۸ درصد جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند. قبیله هوسا عمدتاً مسلمان هستند و در شمال نیجریه زندگی می‌کنند. قبیله یوروبا در جنوب و جنوب غرب نیجریه به سر می‌برند و از موقعیت اقتصادی و سیاسی خوبی برخوردار بوده و نیمی از آن‌ها مسلمانند. قبیله ایبو که خاستگاه آن‌ها جنوب شرق کشور می‌باشد بیشتر مسیحی‌اند. شیخ زکزاکی که رهبر شیعیان نیجریه است در سال ۲۰۱۵م تعداد شیعیان نیجریه را رقمی در حدود ۱۲ تا ۱۵ میلیون نفر دانسته بود (farsnews.n: 13941020001346) زبان رسمی این کشور انگلیسی است.

از نظر اقتصادی، نیجریه از نظر منابع نفتی، دهمین کشور در میان صادرکنندگان نفت، هشتمین کشور است و بزرگترین تولید کننده نفت آفریقا است و حدود ۹۵ درصد از محصولات صادراتی آن را نفت و محصولات نفتی تشکیل می‌دهد. نیجریه عضو اوپک و سازمان جهانی تجارت است. ارزش صادرات نیجریه در سال ۲۰۱۲ م، بر اساس آمار اوپک: ۱۴۲/۵۲ میلیارد دلار بوده، تولید سالانه نفت، یک میلیارد بشکه می‌باشد، میزان ذخایر گاز اثبات شده ۵۱۱۸ میلیارد متر مکعب و تولید گاز ۴۲/۵۷ میلیارد متر مکعب است که میزان صادرات گاز در سال ۲۰۱۲ م، ۲۸/۲۶۲ میلیون متر مکعب بوده است. سهم بخش کشاورزی در تولید در آمد ناخالص داخلی، ۳۵ درصد و سرمایه گذاری مستقیم خارجی در سال ۲۰۱۲ م، معادل ۸ میلیارد دلار بوده است. در عین حال میانگین رشد از سال ۲۰۰۹ م تا ۲۰۱۱ م، ۷/۵ درصد و درصد صادرات نیجریه به منطقه یورو و اتحادیه اروپا، ۲۶/۵ درصد و ضریب درصد واردات از منطقه یورو، ۳۰/۸ است. رتبه نیجریه از نظر کیفیت سطح زندگی ۱۵۶ از بین ۱۸۷ کشور است و جایگاه آن از نظر شاخص فساد صد و چهل و سومین کشور است. حجم ذخایر طلا ۶۲۰۰۰ اونس، بودجه نظامی ۳/۳ میلیارد دلار، طول مسیر ریلی ۳۵۵۷ کیلومتر، راه‌های زمینی ۲۰۰ هزار کیلومتر، تعداد فرودگاه ۶۰، میانگین طول عمر ۴۹ سال و تعداد افراد بیسواد ۴۵ میلیون نفر است. شرکای عمده تجاری نیجریه نیز کشورهای هند، چین، ایالات متحده آمریکا، انگلیس، آلمان، فرانسه، کره جنوبی و برزیل به شمار می‌روند. اقلام صادراتی این کشور نفت و محصولات نفتی، کاکائو، الوار، روغن نخل، کائوچو، کاساوا، چرم و پوست و اقلام

وارداتی آن ماشین آلات، وسایل نقلیه، آهن، فولاد، منسوجات، مواد غذایی، دارو، مواد شیمیایی، مواد سوختی و کالاهای الکتریکی و الکترونیکی است. (Abuja, n: 24386)

۲. رهبر مذهبی اقلیت شیعیان نیجریه در انگاره حقوق بین الملل

ابراهیم یعقوب زکزاکی (متولد ۱۹۵۳م) که سنی و مالکی مذهب بود، نخستین بار سید روح الله موسوی خمینی (ره) را در پاریس ملاقات کرد و یکسال پس از پیروزی انقلاب ایران، در سال ۱۹۸۰ م، زمانی که دانشجوی رشته اقتصاد در دانشگاه زاریا بود، در سمت معاون دبیرکل دانشجویان مسلمان آفریقا به ایران آمد و با رهبر ایران دیدار کرد. وی تحت تأثیر این دیدار شیعه شد و متعاقب آن رهبری شیعیان نیجریه را برعهده گرفت و تاکنون ۹ بار به زندان افتاده است. سه پسر وی در راهپیمایی روز قدس زاریا سال ۲۰۱۴ م، به دست پلیس نیجریه کشته شدند. هم‌اکنون یک پسر او به نام «محمد» و دو دخترش به نام‌های دکتر «نصیبه» و «سهیلا» زنده‌اند.

درباره واقعه یورش و تعرض به منزل و مسجد شیعیان باید گفت که در روز شنبه ۲۲ آذر ۱۳۹۴ (۱۳ دسامبر ۲۰۱۵) شیعیان در حال برگزاری مجلس عزاداری برای سی نفر از شهروندان نیجریه‌ای بودند که یک هفته قبل از آن، به دست افرادی ناشناس کشته شده بودند. در حمله نیروهای امنیتی نیجریه، منزل شیخ زکزاکی و ساختمان حسینیه بقیه الله عَلَيْهِ السَّلَام در شهر زاریا واقع در ایالت کادونا به طور کامل ویران شد. در توضیح این حادثه، شیخ شعیب از طلاب نیجریایی حوزه علمیه، در گفتگو با خبرگزاری حوزه گفته است که ساعت ده و نیم شب، نیروهای مسلح به طرف منزل شیخ زکزاکی رفتند و می‌خواستند شیخ را دستگیر کنند که موفق نشدند، اما تعدادی از همراهان شیخ و کسانی را که برای محافظت از منزل شیخ حضور داشتند، زخمی کردند و تعدادی را به شهادت رساندند و دوباره به طرف حسینیه برگشتند. ما همان موقع با کسانی که در نزدیکی حسینیه بودند تماس داشتیم که در حمله جدید، چندخمپاره به سمت حسینیه شلیک کردند؛ خمپاره اول، تمام حسینیه را تکان داد و کسی شهید نشد. خمپاره دوم، جلوی حسینیه را تخریب کرد و تعدادی زخمی شدند، اما در خمپاره‌های بعدی که در مجموع حدود ۴ یا ۵ خمپاره انداخته شد و سعی داشتند حسینیه را به طور کامل تخریب کنند، افراد داخل حسینیه اعم از زن و مرد و کوچک و بزرگ همه شهید شدند. بعد از حمله به حسینیه، دوباره به سمت منزل شیخ زکزاکی رفتند که حدود دو و نیم بامداد یکشنبه به وقت محلی بود. همراهان شیخ، ایستادگی و مقاومت

کردند و همه آن‌هایی که مشغول حفاظت از منزل شیخ بودند، کشته شدند و صدها نفر از جمله سه پسر دیگر شیخ زکزاکی کشته شدند و همچنین چندین عضو ارتش جنبش اسلامی نیجریه از جمله شیخ محمد توری، (معاون شیخ زکزاکی) دکتر مصطفی سعید، (پزشک شیخ زکزاکی) ابراهیم عثمان و جمی گلیما کشته شدند. شیخ ابراهیم زکزاکی نیز بواسطهٔ اصابت ۴ گلوله زخمی شد و توسط ارتش دستگیر و زندانی شد. در این حادثه «زینت ابراهیم» همسر شیخ زکزاکی و دختر ایشان نیز مجروح شدند.

فرماندار این ایالت در توجیه این اقدام ادعا کرد که ساخت مکان مذکور، در دولت تصویب نشده بوده است، البته ادعای مقامات نیجریه در توجیه این حمله آن است که تلاش برای ترور یکی از فرماندهان ارتش در منطقه زاریا توسط مسلمانان عاملی موجه بوده است. ادعای دیگری نیز مبنی بر غیرقانونی خواندن آن ساختمان و مکان‌های دیگری که متعلق به جنبش اسلامی این کشورند، مطرح شده است. این ادعاها در شرایطی بیان می‌شود که به غیر از این مراکز، خانه شیخ زکزاکی نیز مورد تخریب و تاخت و تاز ارتش قرار گرفته است. منابع خبری همچنین از تخریب یک ساختمان تازه خریداری شده متعلق به شیعیان، توسط دولت نیز خبر داده‌اند. «چیدی اودینکالو» رییس کمیسیون حقوق بشر نیجریه در گفتگو با رسانه‌ها اعلام کرده بود در جریان حمله نیروهای نظامی به خانه این روحانی ۶۳ ساله، چهار بار به سمت وی شلیک شده است. (Irdiplomacy, n:1955031) در جمع‌بندی نهایی گفته شده ۲۲۰ نفر زندانی و بیش از ۷۰۰ نفر مفقود شدند. (Hawzahnews, n:369386) در این رابطه یکی از دانش‌آموختگان نیجریه‌ای حوزه، در نشستی با مسئولان معاونت بین‌الملل حوزه علمیه قم می‌گوید، ارتش نیجریه در اقدامی هماهنگ و از پیش تعیین شده با عوامل خود، قبل از برگزاری مراسم، حسینیه بقیة الله عَلَيْهِ السَّلَام و وَجْهَ الْمُرُورِ را محاصره کرده بود و شماری را به شهادت رسانده بود. نماینده شیعیان در این مراسم، با آن‌ها صحبت کرد، اما آن‌ها حاضر به پذیرش حقائق نبودند؛ زیرا از جای دیگری دستور می‌گرفتند. تصاویر نشان می‌دهد که شیعیان مقاومتی نکرده‌اند، ولی رژیم به گونه‌ای صحنه‌سازی کرد که افکار عمومی تصور نمایند شیعیان از قصد وارد صحنه شده‌اند و آمادهٔ درگیری با رژیم بوده‌اند. بعد از اینکه ارتش نیجریه حسینیه را محاصره می‌کند، برخی موفق به فرار می‌شوند و به سمت خانه شیخ ابراهیم آمده، به او پیوستند، اما ارتش آنجا را هم بر اساس اطلاعات قبلی، محاصره کرده بود. البته گفته شده عواملی هم در بین شیعیان به عنوان اغتشاش‌گر و میدان‌گردان حضور

داشتند؛ این عوامل نفوذی در بین شیعیان مشکلاتی را به طور عمد ایجاد کرده بودند تا بهانه به دست ارتش دهند. (Hawzahnews, n: 364785)

شیخ شعیب در مورد ادعای ارتش می‌گوید:

«اینها دروغ است. چگونه افرادی که سلاح ندارند، دست به ترور بزنند؟ اگر شیعیان، مسلح بودند حداقل در برابر حمله‌ای که به آن‌ها شد، از خود دفاع می‌کردند، در حالی که شما می‌بینید در این کشتار، یک نفر از ارتشی‌ها آسیب ندیده است و حتی تاکنون سابقه نداشته است شیعیان به مقامات دولتی و ارتش حمله کنند؛ در سال ۱۹۹۶ جوسازی کردند که شیعیان مسلح‌اند و آمدند منزل شیخ زکزاکی را بازرسی کردند و تنها سلاحی که پیدا کردند، چاقوی آشپزخانه بود!» (Irdiplomacy, n:1955031)

۳. واکنش رسانه‌ها و افکار عمومی به نقض حقوق شیعیان نیجریه

مسعود شجره رئیس کمیسیون حقوق بشر اسلامی انگلیس با ابراز نگرانی از وضعیت شیخ زکزی، کشتار مسلمانان در نیجریه را امری برنامه‌ریزی شده خوانده و اعلام کرده است که شمار قربانیان در شهر زاریا به دنبال حمله ارتش جنایتکار نیجریه، به یک هزار نفر می‌رسد. او ارتش نیجریه را متهم به آن نمود که برای پنهان کردن ابعاد این جنایات، اقدام به دفن افراد کشته شده در قبرهای دسته جمعی کرده است. در عین حال ده‌ها مجروح حادثه به علت نرسیدن کمک‌های درمانی در سه روز اول بعد از حادثه، شهید شده‌اند. همچنین وی جنبش اسلامی نیجریه را برخلاف ادعای مقامات نیجریه‌ای یک تشکل صلح طلب و غیر مسلح توصیف می‌کند و می‌گوید این جنبش در دامن شیخ زکزاکی رشد کرد و اکنون میلیون‌ها عضو و هوادار دارد و این موضوع، موجب خشم دولت نیجریه شده است. محبوبیت جنبش اسلامی به رهبری شیخ زکزی به گونه‌ای است که میلیون‌ها نفر به وی پیوسته‌اند و جاذبه وی به گونه‌ای است که حتی مسیحیان نیز به رئیس جنبش اسلامی نیجریه علاقه‌مندند. درحالی که دولت نیجریه از قدرت گرفتن جنبش اسلامی ناراحت و از فعالیت‌های صلح‌آمیز و فرهنگی شیخ زکزی، خشمگین است. جامعه جهانی، به ویژه رسانه‌ها و دولت‌های غربی، با سکوت خود، زمینه را برای قتل عام شیعیان نیجریه فراهم ساخته‌اند. او همچنین گروه بوکوحرام را ساخته و پرداخته رژیم نیجریه می‌داند و می‌گوید: «جنایات صورت گرفته توسط ارتش نیجریه به دنبال تهدید این گروه

تروریستی علیه شیعیان در این کشور صورت می‌گیرد. براساس شواهد و مدارک موجود، میان گروه تروریستی بوکوحرام در نیجریه و ارتش این کشور ارتباطاتی وجود دارد. (Irna.ir, n:81879925)

ابراهیم عبدالله، طلبه اهل نیجریه، در توضیح وضعیت شیعیان نیجریه بیان می‌دارد که در سالیان اخیر تعداد زیادی از مردم نیجریه، کامرون و نیجر شیعه شده‌اند. یکی از مشکلات ما این بود که پس از شیعه شدن با فقه اهل بیت علیهم‌السلام آشنا نبودیم تا آنکه برخی دوستان ما برای تحصیل به ایران آمدند و بعد از چند سال به نیجریه بازگشتند. وی به مستندی که شبکه ماهواره‌ای «وصال»^۱ یک هفته پیش از فاجعه حسینیة بقیة الله وَجْهَ الْمَشْرِقِ عَلَی سَیِّدِ الْوَسْطِیِّ عَلَیهِ السَّلَام پخش شده بود، اشاره می‌کند که تبلیغ می‌نموده که مسلمانان نیجریه (غیر از شیعیان) گرایش صوفیانه دارند و دوستدار اهل بیت‌اند. آن‌ها در کنار شیعیان در جشن‌های مذهبی از جمله ولادت پیامبر خدا صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ شرکت می‌کنند. و برای سعودی‌ها عجیب بود که چرا با اینکه سال‌هاست در نیجریه پول خرج می‌کنند تا وهابیت را تبلیغ کنند، عرصه را به شیعیان باخته‌اند. این در حالی است که شیعیان به کسی برای تبلیغ مذهب خود پول نمی‌دهند.

وی می‌افزاید ارتش نیجریه به راحتی هرنسانی را می‌کشد. دولت نیجریه دولتی سکولار است و با وجود آنکه اعتقادی به دین ندارد، اما علیه اسلام کار می‌کند و هر کس عضو ارتش می‌شود، نباید وابستگی دینی یا قبیله‌ای داشته باشد و بر این اساس یک سرباز نیجریه‌ای به راحتی می‌تواند هرنسانی را بکشد. (Hawzahnews, n:365146)

۴. اقدامات دیپلماتیک و رسمی علیه کشتار شیعیان

متعاقب حادثه زاریا و تعرض به رهبر شیعیان نیجریه، رئیس‌جمهور اسلامی ایران در روز سه‌شنبه ۲۴ آذرماه ۱۳۹۴، طی گفتگوی تلفنی با رئیس‌جمهور نیجریه «محمد بوهاری»، ضمن جویا شدن از وضعیت آسیب‌دیدگان فاجعه کشتار شیعیان شهر «زاریا» به ویژه شیخ ابراهیم زکراکی رهبر جنبش اسلامی نیجریه، بر ضرورت تشکیل گروه حقیقت‌یاب تأکید کرد و با اشاره به سفر اخیر ایشان به تهران و نتایج ثمربخش آن در روابط دوجانبه و نشست سران کشورهای صادرکننده گاز، توسعه و گسترش روابط دو کشور را به نفع دو ملت و جهان اسلام عنوان کرد و خواستار همکاری

۱. شبکه وصال فارسی وابسته به تلویزیون الوصال کویت می‌باشد و برنامه‌های خود را بر ضد حکومت اسلامی ایران و تشیع تولید و پخش می‌نماید.

مشترک برای تأمین امنیت در جهان اسلام شد و تأکید کردند که ضروری است در شرایطی که تروریسم، امنیت بسیاری از کشورهای مسلمان را تهدید می‌کند، مسلمانان دست اتحاد به یکدیگر دهند؛ نباید اجازه دهیم تا اختلافات جزئی به درگیری و اختلافی عمیق تبدیل شود، زیرا حفظ جان مسلمانان، وظیفه اصلی و همگانی است. امروز همه مسلمانان راهی جز اتحاد و همدلی برای ساختن آینده کشورشان ندارند. دنیای اسلام بیش از هر زمانی دیگر به آرامش و حل و فصل مسالمت‌آمیز مشکلات دارد نیاز دارد. (Shia-news, n:108133)

محمد بوهاری رییس جمهوری نیجریه نیز در این مکالمه تلفنی با تشکر از حساسیت و پیگیری رییس جمهوری اسلامی ایران نسبت به وضعیت مسلمانان جهان و نیجریه، بر تعهد خود به حفظ جان مسلمانان این کشور و عزم دولت نیجریه برای پیگیری دقیق علل و عوامل وقوع این حادثه اشاره کرد و اظهار داشت که دستور داده است گزارشی دقیق از این حادثه تهیه شود و خواسته‌ام تا مقامات استان نسبت به آن واکنش نشان دهند. وی تأکید کرد در خصوص این حادثه با کسانی که کوتاهی کرده باشند، برخورد خواهد شد.

اعضای جنبش اسلامی نیجریه برای آزادی زندانی‌ها و مشخص کردن وضعیت ۷۰۰ مفقود این حادثه پیگیری‌های فراوانی نمود و اعضای حرکت اسلامی نیجریه طی نامه‌ای به مجلس شورای ملی این کشور به دنبال پیگیری سرنوشت مفقودین و مجروحین این حادثه و آزادی همه کسانی که در بازداشت حکومت به سر می‌برند، بود تا این مشکل و بحران حل شود.

از جمله اقدامات رسمی گزارش شده درباره این حادثه، اقدامی است که دولت ایالتی کادونا در نیجریه با تشکیل یک پنل تحقیقاتی ۱۳ نفره، قصد تحقیق و بررسی فاجعه کشتار شیعیان در ۱۲ دسامبر ۲۰۱۵ بدست نیروهای ارتش نیجریه را داشت، اما مردم نیجریه خواستار آزادی شیخ ابراهیم زکزاکی و اذعان دولت به کشتار ۷۳۰ نفر از شیعیان و مفقود شدن جنازه‌ها بدست ارتش بودند. شیعیان عنوان کردند که به کمیسیون ملی حقوق بشر اعتماد کامل دارند و حاضر به همکاری با آنها هستند، اما به گروه تشکیل شده توسط دولت نیجریه بی‌اعتمادند؛ زیرا این افراد در گذشته نشان داده‌اند که احساسات ضدشیعی داشته و نمی‌توانند بی‌طرف باشند. در این رابطه ابراهیم موسی، سخنگوی جنبش اسلامی نیجریه تصریح کرد، شرط ما در همکاری با کمیسیون بررسی دولتی، آزادی بی‌قید و شرط شیخ ابراهیم زکزاکی است. شیعیان همچنین خواستار مصونیت و امنیت شاهدانی بودند که قرار بود علیه ارتش در دادگاه شهادت بدهند. فعالان سیاسی همچنین

خواستار آزادی زندانیان و برگرداندن پیکر شهدای این فاجعه برای برگزاری مراسم تشییع و تدفین مناسب بودند. (Hawzahnews, n: 369708)

در مقام تبیین کمرنگ بودن اقدامات دیپلماتیک شاید بتوان گفت که دست‌های پشت پرده موجب آن شده است که اقدامات دیپلماتیک وسیعی در حمایت از شیخ زکزاکی صورت نگیرد و این امر نیازمند تدقیق و برنامه ریزی هرچه مؤثرتر دستگاه دیپلماسی ایران است.

۵. واکنش علما و مراجع به کشتار شیعیان نیجریه

از میان مراجع تقلید شیعه آیات عظام همچون وحید خراسانی، لطف‌الله صافی گلپایگانی، مکارم شیرازی، نوری همدانی، علوی گرگانی، و از شخصیت‌های عراقی افرادی مانند عمار حکیم، مقتدی صدر و... در بیانیه‌ها و سخنرانی‌های خود این حرکت ارتش نیجریه را محکوم کردند.

حضرت آیت‌الله العظمی مکارم شیرازی در ابتدای جلسه درس خارج فقه خود در مسجد اعظم قم در آذر ۹۴ به جنایت دردناک کشتار شیعیان در نیجریه اشاره کردند و با محکوم کردن این حادثه، تصریح کردند:

«در حادثه قتل عام مسلمانان، ارتش نیجریه با تمام قوت اسلحه به روی مردمی کشید که نه سلاحی در دست داشتند و نه به کسی حمله کرده بودند. گناه آنان این بود که در روز اربعین چند میلیون نفر از علاقه‌مندان به اهل بیت (علیهم‌السلام)، در راهپیمایی سوگواری سالار شهیدان امام حسین (علیه‌السلام) با آرامش تمام شرکت کرده بودند. آیا عمل به این برنامه مذهبی سبب می‌شود که به روی مردم بی‌گناه آتش بگشایند و شیخ زکزاکی رهبر شیعیان این کشور را مجروح و زندانی و برخی بستگان او را شهید نمایند؛ این در حالی است که در سال گذشته سه فرزند او را در یک زمان شهید کردند.» (Makarem.ir/main.aspx?typeinfo=9&mid=388965&catid=38499)

آیت‌الله مکارم با تأکید بر این که باید در جهان اسلام برای همدردی با مسلمانان نیجریه اعلام عزای عمومی و کنفرانس جهان اسلام تشکیل شود، تصریح کردند: «کنفرانس اسلامی نباید در چنین موضوع مهمی تشکیل جلسه دهد و از دولت نیجریه توضیح بخواهد؟ رهبر شیعیان نیجریه باید هر چه سریعتر آزاد و عوامل این جنایات بزرگ شناسایی، محاکمه و به کیفر اعمال خود برسند». ایشان همچنین از سیاست یک‌بام و دو‌هوای مدعیان حقوق بشر و سازمان‌های بین‌المللی انتقاد و تصریح نمودند:

«مجامع جهانی که در برابر حادثه پاریس آن همه واکنش نشان دادند، در قبال این جنایت بزرگ چه عکس‌العملی نشان داده و می‌دهند؟ البته قتل بی‌گناهان در هر کجا که واقع شود محکوم است، اما مگر خون اروپاییان از مسلمانان رنگین‌تر است. دشمن اصلی ملت نیجریه بوکوحرام است که مسلح به انواع سلاح‌هاست و جنایات بسیاری را مرتکب شده است، نه شیعیان آرام و علاقه‌مند به کشورشان. یقین داریم خون این بی‌گناهان عاقبت دامان جنایت‌کاران در صحنه و پشت صحنه را خواهد گرفت.» (Irna.ir, n:81880270)

با توجه به آنکه کمیته حقوق بشر در تفسیر عام شماره ۲۲ و در حمایت از پیروان مذاهب اقلیت در کشورهای عضو می‌گوید:

«این واقعیت که مذهبی به عنوان مذهب رسمی شناسایی شده یا از دیر باز مذهب سنتی کشور بوده و پیروان آن مذهب، اکثریت جمعیت کشور را تشکیل می‌دهند، نباید در بهره‌مندی از حقوق مندرج در میثاق از جمله مواد ۱۸ و ۲۷ خللی ایجاد نماید یا به تبعیض علیه پیروان دیگر مذاهب بیانجامد، به خصوص اقداماتی که صلاحیت تصدی مناصب دولتی را به اعضای مذهب غالب اختصاص می‌دهد یا امتیازات اقتصادی به آن‌ها اعطا می‌کند و یا محدودیت خاصی در انجام عبادات افراد پیرو دیگر مذاهب قائل می‌شوند، مغایر اصل ممنوعیت تبعیض به دلیل مذهب و اعتقاد و اصل برابری مندرج در ماده ۲۶ خواهند بود.» (para.8)

باید اذعان داشت که رعایت حقوق دینی و مذهبی شیعیان نیجریه، یک هنجار بین‌المللی است که باید مورد توجه و احترام قرار گیرد. همچنانکه از تفسیر کمیته می‌توان حقوق و مطالبات ذیل را برای گروه‌های اقلیت شناسایی نمود.

- مصونیت در برابر دخالت دولت در سازمان مذهبی و آزادی انتخاب رهبران مذهبی؛
- آزادی تأسیس اماکن مذهبی؛
- حق والدین اطفال متعلق به گروه‌های اقلیت به تعلیم آموزه‌های مذهبی خود و تأسیس مدارس مذهبی؛
- برگزاری سمینارها و آزادی چاپ و توزیع متون مذهبی؛
- حق برخورداری از استراحت و مرخصی در ایام تعطیلات مذهبی؛
- حمایت از گروه‌های اقلیت در برابر احساسات خصمانه پیروان مذهب غالب جامعه؛
- پوشیدن لباس‌های خاص.

جمع بندی

یکی از مهمترین گروه‌های قومیتی و دینی در کشور نیجریه، جریان تشیع است که از سال ۱۹۹۹م، مورد اقبال زائد الوصف مسلمانان و مردم نیجریه قرار گرفته و گسترش قابل توجهی یافته است. تا آنجا که با وجود تبلیغات منفی و بدرفتاری‌های فرقه‌های ضد شیعی، بالغ بر ۲۵ میلیون نفر در این کشور به این مذهب گرویده‌اند و پیرو تشیع اند. (Farsnews.n:13950103000017) در عین حال شکل‌گیری و رشد قابل توجه شیعیان در نیجریه در کنار شکوفایی امیدها و آرزوهای حق طلبان؛ موجب بروز و تشدید مخالفت مخالفان علیه این جریان و رهبران آن‌ها بوده است. بررسی دقیق این مخالفت‌ها از جمله نمونه‌های تند آن مانند طرح ترور ناکام شیخ زکزاکی که قرار بود با انفجار بمب در محل اسکان شیخ در زاریا اجرا شود؛ حمله به تظاهرات مسالمت آمیز روز قدس سال ۲۰۱۴ م و یا حمله به حسینیه شیعیان به عنوان مکان مقدس و مذهبی که مورد حمایت اسناد حقوق بشری می‌باشد، مغایر حقوق مندرج در حقوق بین‌الملل بشر و حقوق اقلیت‌های دینی و قومیتی است که در این رابطه مداخله گروه‌های حمایتی حقوق بشری چون «دیده بان حقوق بشر»، «شورای حقوق بشر» و «عفو بین‌الملل» و دیگر سازمان‌های غیر دولتی (NGOs) فعال در قلمرو حقوق بشر چه در ایران و یا خارج از کشور را می‌طلبد. البته در کنار این فعالیت‌ها اقدامات رسمی و دیپلماتیک در حمایت آگاهانه و منسجم از چنین گروه‌ها بایسته است، بدین معنا که وزارت امور خارجه و سازمان فرهنگ و ارتباطات که رایزنانی فرهنگی اعزام می‌نمایند؛ باید در خصوص حمایت و پیگیری جدی حقوق شیعیان اقدامات مؤثر و کاربردی تری انجام دهند. افزون بر این‌ها، استفاده از ابزارهای اطلاعاتی و ارتباطی مانند شبکه‌های مستقل خبری و یا فضای مجازی؛ در بازتاب رسانه‌ای، تصویر سازی و اعلام مظلومیت‌ها و نقض حقوق بشر شیعیان نیجریه و یا سایر کشورها، در کاهش چنین تجاوزاتی مؤثر خواهد بود.

۱. آشوری، داریوش، **تعریف ها و مفهومی فرهنگ**، چاپ دوم، بی جا، نشر آگاه، ۱۳۸۱.
2. Catherine, Cisse, The End of a Culture of Impunity in Rwanda? Prosecution of Genocide and War Crimes before Rwandan Courts and the International Criminal Tribunal for Rwanda, Yearbook of International Humanitarian Law, Vol. 1, on: <http://www.journals.cambridge.org>, 1998.
3. Committee on Economic, Social and Cultural Rights, France, U.N. Doc. E/C.12/1/Add. 72(2001), Para 15. Last visited on 28/07/2010 on: <http://www.unhchr.ch/tbs/doc.nsf>.
4. Decker ,Christopher & Fresa, Lucia, “The Status of Conscientious Objection under Article 4 of the European Convention on Human Rights”, International Law and politics, vol:33, 2001.
5. Dinstein ,Yoram: Collective Human Rights of Minorities. In: 25 ICQL 102 (1976) [hereinafter: Dinstein (1976)].
6. Dunbar ,Robert , “ Minority Language Rights in International Law ” , international and Comparative Law Quarterly, vol:50, 2001.
7. Edge, Peter W. The European Court of Human Rights and Religious Rights”, International and Comparative Law Quarterly, vol:47, 1998.
8. Evans, Carolyn, Freedom of Religion under the European Convention on Human Rights, Oxford University Press, 2001.
9. General Comment No. 22: The Right to Freedom of thought, conscience and religion (art. 18): 30/07/93. CCPR/C/21/Rev.1.
10. Kristin, Henrard, The Impact of International Non-Discrimination Norms in Combination with General Human Rights for the Protection of National Minorities, Committee of Experts on Issues Relating to the Protection of National Minorities (DH-MIN), Council of Europe, 2006, p1. Last visited on 28/07/2010 on: <http://www.coe.int/dghl/monitoring/minorities>.
11. Library of Congress – Federal Research Division (July 2008). “Country profile: Nigeria”. p. 9. Retrieved 28 December, 2011.
12. Mahuika et al. v. New Zealand, HRC, Communication No. 547/1993, UN Doc CCPR/C/70/D/547/1993, 15 Nov. 2000, Para 9.8. Last visited on 28/07/2010 on: <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/undocs.htm>.
13. Malakhovsky, Sergei & Pikul ,Alexander v. Belarus. Communication Mo.1207/2003 : 23/08/2005. CCPR/C/84/D/1207/2003.
14. Malenovski ,Jiri: Vers un regime coherent de Protection des minorites nationales en droit international? In: Nationalite, minorities et succession d’Etats, supra Fn.114, 1996.
15. Marks ,Stephen P. “Defining Cultural Rights”, in Morten Bergsmo, Human Rights and Criminal

Justice for the Downtrodden, Essays in honour of Asbjorn Eide, 2003, Marinus Nijhoff Publishers.

16. Mathew C.R Craven: The European Community Arbitration Commission on Yugoslavia. In: 66 BYIL 333 (1995) [hereinafter: Craven (1995)].
17. McIntosh, Susan Keech, Current directions in west African prehistory. Palo Alto, California: Annual Reviews Inc, 215–258 p: ill, 1981.
18. Murray ,Rachel & Wheatley ,Steven , “ Group and African Charter on human and peoples’ rights ” , Human Rights Quarterly, vol: 25, 2003.
19. Nigel S, Rodley. “Conceptual Problems in the Protection of Minorities: International Legal Developments ” , Human Rights Quarterly, 1995, vol: 17.
20. Pellet ,Alein: Note sure la Commission d’Arbitrage de la Conference Europeenne pour la paix en Yougoslavie. In: 37 AFDI 329 ,1991.
21. Thornberry, Patrick, “An Unfinished Story of Minority Rights ” , p.52, for the full text see: lgi.osi.hu/ Publications/18/1-3, 2001.
22. U.N. Doc. E/C. 12/1 /Add.67 (2001), Para. 40. Last visited on 28/07/2010 on: <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/undocs.htm>.
23. U.N. Doc. E/C. 12/1 /Add.87 (2003), Para. 44. Last visited on 28/07/2010 on: <http://www1.umn.edu/humanrts/undocs/undocs.htm>.
24. Un Doc.CCPR/C /21 /Rev.1 /Add.6, 1994.
25. UN-DOC.E/CN.4/367,7 April 1950, Geneva [hereinafter: Study of the Validity of the Under takings concerning Minorities].
26. Vuciri Ramaga ,Philip, ” The Bases of Minority Rights ” , Human Rights Quarterly, vol: 14 , 1992.
27. Wright, Jane, Minority Groups, Autonomy, and Self-Determination, University of Essex, Department of Law and Human Rights Centre, Oxford Journal of Legal Studies, Vol. 19, p. 605, 1999. Last visited on 28/07/2010 on: <http://www.ojls.oxfordjournals.org> .
28. <http://abuja.mfa.ir/index.aspx?fkeyid=&siteid=149&pageid>.
29. <http://abuja.mfa.ir/index.aspx?siteid=149&pageid=24384>.
30. <http://alef.ir/vdcivyaput1azr2.cbct.html?318270>.
31. <http://hawzahnews.com/detail/News/364785>.
32. <http://ofogh1394.wisi.ir>.
33. <http://www.farsnews.com/newstext.php?nn=13941020001346>.
34. <http://www.irdiplomacy.ir/fa/page/1955031>.
35. <http://www.irna.ir/fa/News/81879925>.
36. <http://www.shia-news.com/fa/news/108133>.
37. <http://www.welayatnet.com/fa/news/81859>.